

Justis- og beredskapsdepartementet
Postboks 8005 Dep
0030 OSLO

Vår ref:
25/00474-1

Saksbehandler:
Uzma Sarwar

Dato:
13. juni 2025

Forespørsel om møte med justis- og beredskapsminister Astri Aas-Hansen

Barneombudet ber om et møte med statsråd Astri Aas-Hansen.

Nedenfor følger noen utvalgte temaer som vi ønsker å diskutere nærmere med statsråden i møte.

Forebygging av barne- og ungdomskriminalitet

Barne- og ungdomskriminaliteten har siden årtusenskiftet vært historisk lav, men har økt de siste årene. En ny trend er at barn under den kriminelle lavalder utgjør en økende andel av de anmeldte lovbruddene. Politiets rapporter viser at det i hovedsak er jevnaldrende barn som rammes når barn begår kriminalitet mot andre personer.

Det er bred tverrpolitisk enighet om at det er nødvendig med økt innsats for å redusere ungdomskriminaliteten i Norge. Barneombudet er positiv til at saker som berører barn får politisk oppmerksomhet. Vi er likevel bekymret for at mange av forslagene og bevilgningene på dette området i hovedsak retter seg mot reaktive tiltak, som institusjons- og fengselsplasser. Etter vår vurdering vil slike tiltak i liten grad bidra til å løse de bakenforliggende årsakene til at barn og unge rekrutteres inn i kriminelle miljøer. Barneombudet har i flere sammenhenger, blant annet i brev til statsråden og Stortinget, understreket behovet for et reelt løft av det forebyggende arbeidet i kommunene for å snu kriminalitetsutviklingen.

Høsten 2024 inviterte Barneombudet til et rundebordsmøte om ungdomskriminalitet. Møtet ble holdt på direktør- og ledernivå med deltakere fra Politidirektoratet, Oslo politidistrikt, Kriminalomsorgen, Konfliktrådet, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Barne- og familieetaten i Oslo, Røde Kors, politisk ledelse i Oslo kommune, Uteseksjonen, NOVA og KS. En felles utfordring som ble løftet i møtet var behovet for å tydeliggjøre ansvarsforhold og grenseoppganger mellom tjenestene, for å sikre at barn som står i fare for – eller allerede begår – kriminalitet fanges opp før problemene blir så alvorlige at det treffes vedtak om inngripende barnevernstiltak eller opprettes straffesak.

Torggata 2-4,
0181 Oslo

Postboks 8889 Youngstorget,
0028 Oslo

Barneombudet er kjent med at Kjernegruppen for utsatte barn og unge (KUBU) har gitt Etats samarbeidet i oppdrag å utarbeide en statlig veileder for kommunens ansvar for forebygging på oppvekstfeltet. Vi mener dette ikke er tilstrekkelig, og ser behov for en helhetlig gjennomgang av regelverket. En mulig løsning er å samle alle hjemler som regulerer kommunens ansvar for forebygging i én samlet lov. Barneombudet håper statsråden vil vurdere å ta initiativ overfor KUBU for å få utredet dette nærmere.

Barn i fengsel

FNs barnekonvensjon artikkel 37 slår fast at fengsel kun skal brukes som en siste utvei og for kortest mulig tidsrom. Bestemmelsen forplikter norske myndigheter til å styrke den forebyggende innsatsen, sikre tilgjengelige og mindre inngripende alternativer i hele landet, og sørge for at slike tiltak faktisk er forsøkt før et barn fengsles. Barneombudet har i flere sammenhenger uttrykt bekymring for at det mangler reelle og tilgjengelige alternativer til fengsel for barn som begår gjentatt og alvorlig kriminalitet.

Vi mottar månedlig statistikk fra Kriminalomsorgsdirektoratet. Tallene viser en gradvis økning i antall barn i fengsel de siste årene. Dette skjer samtidig som politiets registrerte kriminalitet blant 15–17-åringer har holdt seg stabil det siste tiåret. Om lag 80 prosent av barna som fengsles, sitter i varetekt. Varetekt er et alvorlig inngrep i barns frihet, uten at skyld er fastslått, noe som forutsetter strenge krav til at det domstolen undersøker mindre inngripende alternativer før de anser vilkårene som oppfylt.

Økningen i antall fengslede barn har også ført til at myndighetene ikke har overholdt sine forpliktelser om å skille barn fra voksne innsatte. Sivilombudets rapport fra Eidsberg fengsel peker på at praksis med fengsling av barn i Eidsberg fengsel er i strid med FNs barnekonvensjon. Sivilombudet har bedt regjeringen avskaffe denne praksisen. Rapporten dokumenterer også at det i flere tilfeller ikke er gjort individuelle vurderinger av barnets beste før plassering i fengsel med voksne.

Barneombudet er derfor fornøyd med etablering av nye fengselsplasser for mindreårige, gjennom utvidelse av ungdomsenheten på Eidsvoll og etablering av nytt ungdomsfengsel på Evje. Vi er likevel bekymret for at utvidelsen av fengselskapasiteten for barn og unge gjenspeiler en rettsutvikling der mangel på tilbud i andre tjenester, og samfunnets behov for beskyttelse, utfordrer denne målgruppens særskilte rettigheter.

FNs barnekonvensjon setter forpliktende rammer for Regjeringens arbeid på dette området. Utviklingen vi ser nå, med økt bruk av varetekt, flere barn i fengsel og en omfattende utbygging av fengselskapasiteten, er verken i samsvar med forpliktelsene som følger av FNs barnekonvensjon eller i tråd med det forskningen sier virker best mot barne- og ungdomskriminalitet, nemlig implementering av forebyggende og behandlende tiltak som er grundig evaluert og som har dokumentert effekt. Dette understrekes også av de avsluttende merknadene fra FNs barnekomité av 5. juni i år.

Behov for endringer i straffeprosessloven

1. Barns vitneplikt i straffesaker

Barneombudet har ved flere anledninger tatt opp behovet for ny lovgivning som presiserer i hvilke tilfeller fritak fra vitneplikt ikke skal gjelde for barn. Departementet har tidligere gitt tilbakemelding om at det på nåværende tidspunkt ikke kan si noe om hvordan dette eventuelt vil bli fulgt opp eller prioritert.

I brev av 7. januar 2025 uttrykte vi på nytt vår bekymring for at dette arbeidet ikke synes å være prioritert. Departementet har ikke besvart vår henvendelse. Barneombudet mottar jevnlig henvendelser fra praksisfeltet som understreker at det er et reelt og presserende behov for regelendringer. Slik regelverket praktiseres i dag, innebærer det en risiko for at barns rett til beskyttelse mot vold og overgrep i nære relasjoner svekkes. Dette kan vanskelig anses å være i tråd med lovgivers intensjon.

Barns rett til beskyttelse innebærer en plikt for staten til å etterforske og iredteføre saker om vold og overgrep. Plikten til å beskytte barn mot vold og overgrep er regulert i Grunnloven § 104, FNs barnekonvensjon, Istanbul konvensjonen, Lanzarote konvensjonen mfl. Forpliktelsene er gjennomgått i en rapport fra Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) «Barns rett til beskyttelse mot vold, overgrep og omsorgssvikt. Rapporten redegjør for plikten til å etterforske og iredteføre saker om vold og overgrep mot barn innebærer. Vi viser også til Riksadvokatens høringsuttalelse om ny straffeprosesslov der forpliktelsene er gjennomgått og hensynet til barns rett til beskyttelse tillagt stor vekt opp mot fritaket for vitneplikt.

Politiet melder til oss at de erfarer at det ved avhør av barn, hvor det er mistanke om at de er utsatt for vold og overgrep, i praksis er svært utfordrende å sette barn inn i reglene om fritak fra vitneplikt, for deretter å be dem fortelle om hva som skjer i hjemmet. Det er vanskelig for barn å forstå hva fritak fra vitneplikt i disse sakene innebærer. Dersom fritak for vitneplikt må forklares for barn uansett alder, vil dette med stor sannsynlighet føre til at mange flere barn ikke forteller om det de har opplevd. Et avhør som starter med at barnet blir usikkert og engstelig fordi det ikke forstår hva som skjer, gir ofte dårlige forutsetninger for å få barnet til å fortelle om noe som i utgangspunktet er krevende å fortelle en fremmed voksen. Dette gjelder særlig for yngre barn. Uten en forklaring fra barnet vil det ofte være svært krevende å etterforske og iredteføre saker om vold og overgrep mot barn. Dette vil igjen kunne innebære at flere barn må fortsette å leve med vold og seksuelle overgrep i familien.

Barneombudet ber departementet om en tilbakemelding om status på dette arbeidet.

2. Mistenkte barns prosessuelle rettigheter

Barneombudet har over lenger tid påpekt overfor departementet bekymringer knyttet til mistenkte barns rettigheter. Barn og unge som er mistenkt for straffbare handlinger har et særskilt behov for støtte fra en voksen som kan ivareta deres rettigheter og interesser. Barneombudet er kjent med at departementet tidligere har undersøkt behov og mulighet for endring av straffeprosesslovens regler for forsvareroppnevning, og at det har resultert i nye retningslinjer fra Riksadvokaten. Barneombudet mener at helt sentrale rettssikkerhetsgarantier skal fremgå av gjeldende lovverk som stadfester statens menneskerettslige forpliktelser og ikke av retningslinjer. Det er behov for at departementet ser særskilt på lovregulering av mistenkte barns rettigheter i gjeldende straffeprosesslov og fremmer forslag i tråd med FNs barnekonvensjon artikkel 40 nr. 2 bokstav b.

Barneombudet mener at det er nødvendig å styrke barnefaglig kompetanse hos de som møter barn blant annet i avhør. I «Evalueringen av Statens barnehus 2021» av NOVA ble det anbefalt at målgruppen til Statens barnehus utvides til å gjelde mistenkte barn, i utgangspunktet for SSA-saker og unge som er mistenkt for andre former for overgrep og alvorlige voldslovbrudd.¹

Vi ønsker en dialog med departementet om behovet for å styrke barnefaglig kompetanse hos de som foretar avhør av mistenkte barn.

3. Mistenkte barns rett til å motta tilpasset informasjon

Barneombudet vil også fremheve at det er et pressende behov for at informasjon mistenkte barn og unge får tilpasset informasjon i møte med politi og påtalemyndighetene. Å forstå sin egen situasjon og hvilke rettigheter en har rett på, er en grunnleggende rettssikkerhetsgaranti som gjelder også for barn. Barneombudet ber om at departementet redegjør for hvilket arbeid som er satt i gang for mistenkte barns møte med politi- og påtalemyndighetene i straffesakssporet.

Barn som søker beskyttelse i Norge

Barn som søker beskyttelse i Norge, er en særlig sårbar gruppe. Den ekstraordinære økningen i ankomster til Norge har medført et stort press på mottakssystemet og tilhørende tjenester.

Tilsynsordningen for omsorgen for enslige mindreårige asylsøkere i asylmottak har vært i drift i over to år, og i denne perioden er det gjennomført omtrent elleve tilsyn. Dette utgjør et svært begrenset antall tilsyn i forhold antall mottak der barn bor. Statens helsetilsyns tilsynsmelding for 2024 viser at enslige mindreårige får ikke den omsorgen de har krav på. Barneombudet er kjent med at det pågår et arbeid med hvordan følgepersoners omsorgsevne kartlegges etter forskrift om omsorgen for enslige mindreårige som bor i asylmottak § 1, jf. § 2. Barneombudet mener at tilsynsarbeidet som Statens helsetilsyn sammen med Statsforvalteren i Østfold, Buskerud, Oslo og Akershus skal utføre, mister noe av sin verdi når en svært sentral vurderingsdel av enslige mindreårige asylsøkeres rett til «forsvarlig omsorg» ikke er tilstrekkelig fastsatt, slik Statens helsetilsyn har fremhevet i blant annet sitt høringssvar.³ Vi ønsker mer informasjon om arbeidet som pågår.

Med vennlig hilsen

Mina Gerhardsen
barneombud

Uzma Sarwar
seniorrådgiver

Brevet er godkjent elektronisk og har derfor ingen signatur.